

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 9, Sayı: 1, 2025, ss. 28-44/ Volume: 9, Issue: 1, 2025, pp. 28-44

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

BİR CÂHİLİYE GERÇEĞİ OLARAK İNTİKAM VE MEDİNE DÖNEMİ İSLAM TOPLUMUNA YANSIMALARI

Yusuf KABAKCI

Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Uşak

Assoc. Prof. Dr., Faculty of Divinity, Department of Islamic History and Arts, Uşak/Türkiye

yusuf.kabakci@usak.edu.tr

orcid.org/0000-0002-4553-1417

ror.org/05es91y67

Öz

İntikam, öldürülen bir yakının katilini her ne pahasına olursa olsun belli ritüeller çerçevesinde öldürerek bir çeşit yargısız cezalandırma yöntemidir. Tarih boyunca hemen her toplumda görülen bu durum Hz. Muhammed'in peygamber olduğu Arap Yarımadası'nda da çok yaygındır. Her ne kadar Kur'an ve Sünnet'te adam öldürmek büyük günah sayılmış, cinayet işleyen hukuki durumu ortaya konulmuş olsa da bazı yeni Müslümanlar bu kötü adetten vazgeçememişlerdir. Bazıları da müşriklerin intikam hırslarının kurbanı olmuşlardır. İşte bu çalışmada hicret sonraki dönemde Müslümanların işlediği intikam amaçlı cinayetlerle müşriklerin Müslümanları intikam amaçlı öldürdükleri olaylar sebep sonuç ilişkisi içerisinde konu edilmiştir. Önce intikam kavramı ve bunun Câhiliye toplumundaki karşılığı izah edilmiştir. Devamında hicretle birlikte aynı zamanda devlet başkanı olan Hz. Peygamber'in cinayet ve intikamları önlemeye ve böylece cezalandırmadaki sorumluluğu fertlerden alıp hukuk devletine tahsis ettiği icraatlarından bahsedilmiştir. Sonrasında da tüm bu tedbirlere rağmen yaşanmış intikam vakaları ve O'nun uygulamalarına yer verilmiş ve mezkur dönemdeki intikam probleminin değerlendirildiği sonuç bölümüyle nihayete ermiştir. Çalışma nitel bir araştırma yöntemi olan doküman inceleme metoduyla temel Siyer kaynakları ve konuyla alakalı çağdaş makale, tez, kitap gibi akademik eserlerden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Câhiliye, Hz. Muhammed, İntikam, Medine Dönemi.

REVENGE AS A REALITY OF JAHILIYA AND ITS REFLECTIONS ON THE ISLAMIC SOCIETY OF THE MEDINA PERIOD

Abstract

Revenge is a method of extrajudicial punishment by killing the murderer of a relative at all costs within the framework of certain rituals. This situation, which has been seen in almost every society throughout history, is also very common in the Arabian Peninsula where Hz. Muhammad was a prophet. Although killing a person is considered a great sin in the Quran and Sunnah and the legal status of the murderer is stated, some new Muslims have not been able to give up this evil custom. Some have also become victims of the polytheists' thirst

Geliş Tarihi: 30.01.2025

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1630058

Kabul Tarihi: 17.02.2025

BİR CÂHİLİYE GERÇEĞİ OLARAK İNTİKAM VE MEDİNE DÖNEMİ İSLAM TOPLUMUNA

YANSIMALARI

for revenge. In this study, the revenge murders committed by Muslims in the period after the hijra and the incidents in which polytheists killed Muslims for revenge are discussed in a cause and effect relationship. First, the concept of revenge and its equivalent in the society of ignorance are explained. Then, the actions of Prophet Muhammad, who was also the head of state with the hijra, in preventing murders and revenges and thus transferring the responsibility for punishment from individuals to the state of law are mentioned. Afterwards, despite all these precautions, the revenge cases that took place and his practices were included and the conclusion section where the revenge problem in the known period was evaluated was concluded. It was prepared by using the document review method, which is a qualitative research method, using basic Sirah sources and academic works such as contemporary articles, theses and books related to the subject.

Keywords: Sirah, Jahiliya, Prophet Muhammed, Revenge, Medina Period.

Atıf / Cite as: Kabakcı, Yusuf. “Bir Câhiliye Gerçeği Olarak İntikam ve Medine Dönemi İslam Toplumu Yansımaları”. *Apjir* 9/1 (Nisan 2025), 28-44.

Giriş

Kur’ân-ı Kerim’de ilk insanın yaratılışından bahsedilirken meleklerin Yüce Allah’a “...Biz seni tesbih ve takdis edip dururken sen yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökecek birini mi yaratacaksın?”¹ Dediklerinden bahsedilir. Neticede daha ilk insan olan Hz. Âdem’in çocukları Kâbil ve Hâbil kıskançlık sebebiyle tartışmışlar ve sonrasında yeryüzünde ilk cinayet işlenmiş olup Kur’an’da bu durum “Nefsi onu kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü...”² şeklinde haber verilmiştir. Sonraları bu suç tüm insan topluluklarında işlenir olmuştur. Bunun bir devamı olarak zaman içerisinde insanların öldürülen bir yakınının öcünü almak için intikam peşine düşmesi de Grönland’dan Avustralya’ya kadar³ hemen tüm yeryüzünde ve her cemiyette önlenemeyen bir sosyal gerçeklik haline gelmiştir. İnancın ve hukukun tamamen önlemede yetersiz kaldığı bu durum bazen örf haline gelip bir anlamda hukukun (veya hukuksuzluğun) bizzat kendisi olmuştur. Durdurulamayan bir vakia haline gelen bu cinayet sarmalının sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik pek çok sebebi bulunmaktadır. Zaten sosyal meseleler hiçbir zaman tek sebeple izah edilemezler.

İslâm dini cinayet, intikam ve kan davalarının yaygın olduğu bir bölgede yayılmaya başlamış ve adeta kangren halini almış bu durumu düzeltmek için Kur’ân’da mü’minleri bağlayıcı hükümlere yer verildiği gibi Hz. Peygamber de bir kısmı aşağıda açıklanacak olan bireysel ve toplumsal barış uygulamalarını hayata geçirmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen maalesef Müslüman toplumlarda da cinayet ve intikam hadiselerinin bütünüyle önüne geçilememiştir. Hz. Peygamber zamanından günümüze kadar bu cehalet olgusu devam edegelmiştir. Mesela Osman Devleti’inde 20. yüzyıl başlarında Sultan II. Abdülhamit zamanında özellikle Arnavutluk bölgesindeki kan davalarını önlemek için Musalaha-i Dem Komisyonları kurulmuş,⁴ Türkiye Cumhuriyeti’nde 1974 yılında kan

¹ Bakara 2/30.

² Mâide 5/30.

³ Günindi, Ali, *Türk Ceza Kanununda Kan Gütme Saiki ile Adam Öldürme* (İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 20-23.

⁴ Özbozdağlı, Özer, “Osmanlı Hükümetinin Kosova Arnavutları Arasındaki Kan Davalarına Çözüm Bulma Çabaları 1908-1912”, *Belleten* 82/295 (Aralık 2018), 987-1007.

davaları üzerine çalıştaylar⁵ düzenlenmek zorunda kalınmıştır. Vakıa halen devam etmektedir.

1. Kaynaklar ve Yöntem

Bu makale Hz. Peygamber döneminde hicret sonrası gerçekleşen bazı intikam alma olaylarını sebep sonuç ilişkisi içerisinde ele almayı hedefleyen psiko-sosyal tarih çalışmasıdır. Mezkûr dönemdeki tüm intikam hadiselerini ele almak gibi bir iddiası yoktur. Bir kısmının sebebi Câhiliye dönemine dayanan bu türden hadiselerin ortaya konması ilk dönem İslam toplumunun bu yönüyle daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye’de İslam Tarihi bağlamında öldürme, asabiyet ve kan davası ilişkisi⁶ ve suikast-darbe konusu⁷ çalışılmakla beraber doğrudan hicret sonrası Müslümanların faili ya da mağduru oldukları intikam olaylarını ele alan akademik bir çalışma yapılmamıştır. Binaenaleyh bu çalışmanın esas konusu Medine döneminde intikam amaçlı ölen ya da öldürülen sahabîler, onları buna sevkeden sebepler ve Hz. Peygamber’in bu olaylardaki uygulamalarıdır. Önce sözlük ve terim anlamı çerçevesinde intikam kavramından bahsedilecek bilahare örnek vakalar üzerinde durulmuştur. Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan doküman inceleme metodu kullanılmış; İbn İshâk (ö. 151/768), Vâkıdî (ö. 207/823), İbn Hişam (ö. 218/833), İbn Sa’d (ö. 230/845) ve Belâzürî (ö. 279/892-93) gibi temel Siyer kaynaklarından, genel tarih ve tabakât kitaplarından, konunun tarihî, hukukî ve psikolojik tarafıyla ilintili makale ve tez türü akademik çalışmalardan ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’nin muhtelif maddelerinden istifade edilmiştir. Yazımda TDV İslam Ansiklopedisi esas alınmıştır.

2. İntikam Kavramı ve Mahiyeti

Arapça *نقم* /n-k-m kökünden türeyip Türkçe’ye de bu dilden geçen intikam kelimesi genel anlamda “öc alma, haksızlık yapan birinin haksızlığa uğrayan/lar tarafından cezalandırılması, suç ve günah işleyeni hakettiği şekilde cezalandırma, kötülüğe ceza ile karşılık verme”⁸ anlamlarına gelmektedir. Kur’ân’da türevleriyle birlikte bağlamına göre değişik anlamlarda dördü kullar, on üçü de Allah için olmak üzere toplam on yedi defa geçmektedir.⁹ Sosyolojik açıdan, haksızlık olarak algılanan bir olaya mukabele olarak karşı tarafı cezaya uğratma veya zarar verme durumudur.¹⁰ Bu anlamda her türlü

⁵ Türkiye Barolar Birliği, *Kan Davası Seminer Çalışması* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1975).

⁶ Hacı Mehmet Altuntaş, *Câhiliye’de ve Hz. Peygamber Zamanında Kan Davası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021).

⁷ Demircan, Adnan, “İslâm Tarihinin İlk Döneminde Suikastlar ve Darbeler”, *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi* 2 (2016); Şimşir, Mehmet, *Hız. Peygamber Döneminde Suikastlar* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2018).

⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. (Kahire: Dâru’l-Ma’ârif, t.y.), “akm”, 6/4531.

⁹ Özdemir, Faruk, “Tematik ve Bağlamsal Açıdan Kur’ân’da İntikam Kavramı”, *Amasya İlahiyat Dergisi* 7 (Aralık 2016), 71-91.

¹⁰ Richard Noreen, Stuckless Goranson, “The Vengeance Scale: Development of a Measure of Attitudes Toward Revenge”, *Journal of Social Behaviour and Personality* 7/1 (1992), 25.

BİR CÂHİLİYE GERÇEĞİ OLARAK İNTİKAM VE MEDİNE DÖNEMİ İSLAM TOPLUMUNA

YANSIMALARI

haksızlığa karşı intikam alınmak istenebilir ancak bu çalışmada “ölümle sonuçlanan bir saldırının karşılığını vermek üzere maktul tarafının, katili veya yakınlarından biri ya da birkaçını öldürmek suretiyle”¹¹ öcünü alması kastedilmektedir ki bunun Arapça’daki karşılığı “ثَر / se’r” kelimesidir.¹² Se’r, intikam amaçlı öldürme işi, öldürülen yakının katili, öldürülmek istenen kişi veya akıtlamak istenen kan anlamlarındadır. Aynı kökten müştak “su’retu” ve “su’üratu” kelimeleri de aynı anlamdadır. Yakının kâtilini intikam amaçlı öldürme eylemi için “se’era / ثَر ” fiili kullanılır; böylece yakınının kâtilini öldürüp intikamını alana “es-sâ’ir/ الثائر”, öldürülen katile de “el-mes’ûr / المئور” denilir.¹³ Kelime tüm müştaklarıyla intikam amaçlı öldürmeye delalet etmekteydi. Bu tür fiiller günümüz Türk hukuk sisteminde “kan gütme” olarak adlandırılmıştır.¹⁴

Genel anlamda intikam konusu Batıdaki akademik çalışmalarda daha ziyade psikoloji ve etik disiplinler tarafından araştırılarak ahlakî açıdan değerlendirilmiş; rasyonel olmayan ve kötü sonuçlar doğuran olumsuz bir duygu olarak tarif edilmiştir.¹⁵ Yine bir doktora çalışmasında, rasyonel bir düşünceden ziyade haksızlığa uğramışlık algısı ve motivasyonu üzerine kurulu, rahatlama gereksinimi hisseden yoğun bir duygusal durum olarak tanımlanmıştır.¹⁶ Konu Türkiye’deki çalışmalarda adam öldürme ve kan davaları özelinde çoğunlukla sosyolojik temelli, İslam Tarihi metinlerinde ise asabiyetle ilişkilendirilerek mütalaa edilmiştir. Esasen suç sosyolojisine göre suçun etken ve sebepleri suçu işleyeninde içinde yaşadığı sosyal çevreye göre değerlendirilmeli, fizikî etkenler, dış etkenler hatta iklimsel özellikler dahi dikkate alınmalıdır. Buna göre kan gütme sâikiyle adam öldürmenin arka planında sosyal, ekonomik, dinî, ailevî ve tarihi sebeplerin olması muhtemeldir.¹⁷ Daha geniş çerçevede kan gütme psikoloji-psikiyatr, sosyoloji, kriminoloji ve antropoloji ile alakalı bir meseledir.¹⁸ İngiliz yazar Francis Bacon’un “bir çeşit vahşi adalet”¹⁹ şeklinde tarif ettiği intikam düşmanca bir tavidir. Diğer taraftan Câhiliye toplumu gibi merkezi bir idarenin olmadığı veya adalet mekanizmasının zayıf olduğu veya yavaş çalıştığı toplumlarda intikam alma maktul yakınları için sadece bir hak olarak değil aynı zamanda bir görev olarak anlamlandırılmıştır. Çünkü özellikle Câhiliye

¹¹ Çağrı, Mustafa, “İntikam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/356.

¹² İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 1/465-466.

¹³ Zebîdî, Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî, *Tâcû’l-‘arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. İbrahim et-Terzî (Kuveyt: Matbaatü Hukûmeti’l-Kuveyt, 1972), 10/301-305.

¹⁴ Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lûgatı* (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1991), 184.

¹⁵ Naim Ferruh, Uztuğ Çınar, “Tüketicilerin Yaşadıkları Olumsuz Satın Alma Deneyimlerine Tepkileri: İntikam mı, Misileme mi?”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 3/2 (ts.), 44.

¹⁶ Ysseldyk, Renate L., *Dispositions Toward Forgiveness and Revenge in Relation to Coping Styles and Psychological Well-being* (Ottawa: Carleton University, Doktora Tezi, 2005), 12.

¹⁷ Dağcı, Şamil, “Din ve Gelenek”, *Kandavası ve Namus Cinayetlerinin Töre İle İlişkisi ve İslam Ceza Hukuku Bakımından Analisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 121.

¹⁸ Daha geniş bilgi için bk. Günindi, Ali, *Türk Ceza Kanununda Kan Gütme Saiki ile Adam Öldürme* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 29-37.

¹⁹ Bacon, Francis, *The Essays of Francis Bacon*, ed. Clark Sutherland Northup (Boston: The Riversde Press, 1907), 15.

toplumu ve aşiret yapısı gibi asabiyetin yaygın, dinin etkisinin zayıf olduğu toplumlarda olay ferdî olmaktan çıkıp ailenin ya da kabilenin şeref ve haysiyeti haline getirilmiştir.²⁰ Diğer taraftan dönem şartları içerisinde bir yönüyle de daha fazla kan dökmeyi ve kabile çatışmalarını sınırlayan bir özelliği de vardır.²¹ Sosyal çevre bireyleri öç almaya teşvik ve telkin etmede (indoctrination) çok etkili bir faktör olup psikolojik baskı kurmakta, aksi takdirde kınamakta ve hatta haysiyetsizlik ve şerefsizlikle itham edebilmektedir. Bu sebeple maktul yakınları yas tutarak intikam alınıncaya dek kendilerini kadınlara yaklaşma, şarap içme, yıkanma, sürme çekme ve güzel koku sürünme gibi birtakım dünyevî zevklerden mahrum ederek adeta hac için ihrama girmişçesine adanmakta, kadınlar da erkekleri intikam almaya teşvik etmekte ve intikamları alınıncaya kadar ağlamaktaydılar.²² Câhiliye toplumunda birisi öldürüldüğü zaman maktulün yakın akrabalarından birinin katili veya onun yakın bir akrabasını öldürmesi gerekirdi. Eğer öldürülen soylu bir ailedense diyete razı olmak bile acizlik veya karaktersizlik olarak kabul edilir, misliyle mukabele açısından öldürülen gibi soylu birisi hedef alınırdı.²³ Öldürülen kişinin öcü başka bir öldürmeyle alınmadığında kanı heder edilmiş olarak değerlendirilir ve bu kişinin kabirde zulmet içinde ıstırap çekeceği düşünülürdü. Bu durumda ölen kişinin mezarına gelen bir baykuşun yakınlarına intikam telkin ettiğine inanılırdı. Hatta bu iş için nesi' yapılarak haram ay özelliği Muharremden Safere kaydırılabiliyordu. Dolayısıyla yakınları diyeti veya sulhu kabul ederlerse ölen kişinin acı çekmesine razı gelmiş olurlardı.²⁴ Hz. Peygamber bu yanlış âdeti yok etmek için "Lâ hame ve lâ safer / baykuş telakkisi ve Safer ayının vaktinin değiştirilmesi yoktur" demişti.²⁵ Bu durum zamanla bir cinayet sarmalına dolayısıyla yıllarca süre kan davalarına hatta kabile savaşlarına bile dönüşürdü.²⁶ Zira cehalet gerçekçiliğin zıddıdır ve saldırganlıktır. İntikamcının duygusal yoğunluğu onu rasyonel olmayan aşırı tepki vermeye zorlar.²⁷ Râgıb el-İsfahânî cehalet kelimesinin üç temel anlamından birinin "yapılması gereken bir şeyin tam tersini yapmak"²⁸ olduğunu belirtmiştir ki bu da bir cinayet olduğunda işi hukukla halletmek yerine saldırmaktır. Câhiliye insanının zihin yapısına göre öldürülen bir yakınının intikamını almak bağlayıcı din²⁹ bir yükümlülük şeklinde algılanmaktaydı. Vakıyı en iyi özetleyen ifadeler; "intikam öldürmekle alınır" ve "kan ancak kan ile

²⁰ Çağrı, Mustafa, "İntikam", 22/356; Dağcı, Şamil, "Kan Davası ve Namus Cinayetleri", 121-122.

²¹ Watt, William Montgomery, *Muhammad At Medina* (Oxford: Oxford University Press, 1956), 261; Altuntaş, *Kan Davası*, 169.

²² Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arabi kable'l-İslâm* (Beirut, 1993), 4/400-401; Çağrı, Mustafa, "İntikam", 22/356; Dağcı, Şamil, "Kan Davası ve Namus Cinayetleri", 122; 122; Altuntaş, *Kan Davası*, 130.

²³ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 4/399.

²⁴ Altuntaş, *Kan Davası*, 123.

²⁵ Mes'ûdî, Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî, *Mürûcû'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher*, thk. Kemal Hasan Mer'î (Beirut: Mektebetü'l-'Asriyye, 2005), 2/118.

²⁶ Çağrı, Mustafa, "İntikam", 22/356.

²⁷ Gabler Maercker, Andreas Ira, *Revenge After Trauma: Theoretical Outline*, ed. Linden Maercker, Andreas Michael (Vienna: Springer, 2011), 47.

²⁸ el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyn b. Muhammed er-Râgıb, *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'ân* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009), 209.

²⁹ Cahlîye toplumunun din anlayışı daha ziyade inanç haline getirilmiş töre ve atalar kültürüdür.

BİR CÂHİLİYE GERÇEĞİ OLARAK İNTİKAM VE MEDİNE DÖNEMİ İSLAM TOPLUMUNA

YANSIMALARI

temizlenir”³⁰ cümleleriydi. Baskınların, övünmenin ve şiirin yaygın olduğu Câhiliye’de se’r/intikam edebiyatı da gelişmiştir. Dönemin büyük şailerinden biri olan Amr b. Kûlsûm Arap edebiyatının meşhur yedi *Mu’allaka*’sından biri olan şiirinde cehalet-saldırı ilişkisini şu “veciz” beytiyle anlatmıştır:

ألا يعلم الاقوام أنا

تضعضنا وانا قد ونيانا

ألا لا يجهلن أحد علينا

فنجهل فوق جهل الجاهلينا³¹

“Kavimler bizim boyun eğdiğimizi, yılgınlık gösterdiğimizi asla görmemiştir.

Sakın birileri kalkıp da bize karşı bir saldırıda bulunmasın.

Çünkü biz bize saldırandan daha saldırgan oluruz”

İşte Hz. Muhammed bu tarz bir anlayışın hâkim olduğu bir toplumda peygamber olmuş ve bu durumu düzeltmek için önemli uygulamaları hayata geçirmiştir. Bir anlamı da barış olan İslam, insanı önceleyerek önce hayat sonra şariat prensibini ortaya koymuştur. Bir can kurtarmanın bütün insanları kurtarmaya denk olduğu vurgulandığı gibi bir insanı haksız yere öldürenin de bütün insanlığı öldürmüş gibi olacağı beyan edilmiştir.³² Buna rağmen bu günah işlenirse cezasının kalıcı olarak cehennem olduğu belirtilerek mü’minler böyle bir duruma düşmekten şiddetle sakındırılmışlardır.³³ Bu derece büyük bir günahın cezası sadece ahirete bırakılmamış; kasten adam öldürmeye karşılık kısas cezası vazedilmiştir. Diğer taraftan icabında maktûlün yakınlarına diyet hakkı veya karşılığını Allah’tan umarak affetme tercihi sunulmuştur. Böylece hem adam öldürme hem de intikam ve kan davaları önlenmek istenmiştir. Hicretle beraber aynı zamanda devlet başkanı konumuna gelen Hz. Peygamber de önce ensar-muhacir kardeşliğini (muahât) tesis ederek asabiyet temelli dayanışma yerine inanç birliğini tesis etmiştir. Devamında daha hicretin ilk yılında uygulamaya koyduğu Medine Vesikası’yla hakların devlet güvencesinde olduğu, ümmet merkezli³⁴ sosyal bir hukuk devleti kurmayı amaçlamıştır. Vesikanın özellikle 13, 21, 22 ve 23. maddeleri³⁵ cinayetleri ve yargısız cezalandırmaları önlemeye yöneliktir. Medine dönemi boyunca önderlik ve örneklik ettiği affetme ve kardeşlik uygulamalarının devamı olarak Mekke’yi fethettiği gün

³⁰ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 1/399-400.

³¹ ez-Zevzenî, Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu’l-Mu’allakâti’s-seb’a* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 2024), 185-186.

³² Mâide 5/32.

³³ Nisâ 4/93.

³⁴ Altuntaş, *Kan Davası*, 42.

³⁵ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993), 1/202-208.

Câhiliyeden kalma intikamın da ayakları altında olduğunu beyan etmiştir.³⁶ Nihayet en kalabalık hitabı ve en güzel hitâmesi olarak Vedâ Hutbesinde can dokunulmazlığına vurgu yapmış³⁷ ve her türlü kan davasını yasaklamıştır.³⁸ Ancak O'nun tüm gayretlerine rağmen dönem ölçeğinde çok az da olsa aşağıda bir kısmından bahsedeceğimiz öldürmeyle neticelenen intikam vakaları yaşanmıştır.³⁹

3. Hz. Peygamber Döneminde Yaşanan İntikam Hadiseleri ve Neticeleri

3.1. Hâris b. Süveyd'in Mücezzer b. Ziyâd'ı Öldürmesi

Hicret öncesi Medine'de Evs ve Hazrec kabileleri arasında yüz yirmi yıl boyunca devam eden düşmanlıkta on beş kadar savaş cereyan etmiş, bunların sonuncusu olan Buas Savaşı risaletin yedinci yılında; m. 617'de gerçekleşmişti.⁴⁰ Olayın seyri şöyledir: Evs kabilesinin ileri gelenlerinden Süveyd b. Sâmit,⁴¹ aslen Belî kabilesin olup Medine'de Hazrec'in Avfoğulları kolunun müttefiki olarak yaşayan Mücezzer b. Ziyâd el-Belevî'nin babasını öldürmüştü.⁴² Babasının intikamını almak için fırsat kollayan Mücezzer, kanlısı Süveyd'i sarhoş olduğu bir esnada öldürmüş böylece Evs-Hazrec mücadelesi kızışarak Buas Savaşı vuku bulmuştu. Süveyd öldürüleceği esnada okuduğu şiirle oğlu Hâris'e intikamını

³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *Kitabü'l-Megâzî*, thk. Marshden Cons (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.), 832; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyad Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 364.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *Kitabü'l-Megâzî*, thk. Marshden Cons (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.), 3/1103; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik el-Himyerî ibn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ vd. (Mısır: Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1955), 2/603.

³⁸ Vâkîdî, *Megâzî*, 3/1103; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/604.

³⁹ TCK' nın cari 5237 sayılı TCK 82/1-j hükmüne göre kan gütme/intikam amaçlı adm öldürmenin cezası da mevcut hukuk sistemindeki en ağır ceza olan ağırlaştırılmış müebbet hapidir. Ancak cinayetlere engel olamamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Günindi, Ali, *Türk Ceza Kanununda Kan Gütme Saiki ile Adam Öldürme*, 5 vd.

⁴⁰ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî ibnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih*, thk. Ebü'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 1/519-540; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh Semhûdî, *Vefâ'ül-vefâ bi ahhârî dâri'l-Mustafâ*, thk. Hâlid Abdülğânî Mahfûz (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 2006), 1/170-173; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 1/13; Neş'et Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, ts.), 97.

⁴¹ Süveyd b. Sâmit, Evs'lidr ama annesi Leyla bnt. Amr, Hazrec'in Neccâroğulları kolundandır ve Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in Yesribli annesi Selmâ'nın kız kardeşidir. Cesareti, şairliği, şeref ve nesebinin üstünlüğü nedeniyle çevresinde "kâmil" diye anılmıştır. Hac veya umre için Mekke'ye gelmiş, Hz. Peygamber onunla görüşüp İslâm'a davet etmişti. Kendisinin hikmet sahibi biri olduğunu söyleyen Süveyd, Hz. Peygamber'den dinlediği Kur'an'dan etkilenmiş fakat Hz. Peygamber'e net bir cevap vermeden Medine'ye dönmüş ve ilerleyen zamanda Mücezzer tarafından öldürülmüştü. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/425-427; Semhûdî, *Vefâ'ül-vefâ*, 1/174; ⁴² Efendioğlu, Mehmed, "Mucezzar b. Ziyâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 449; Poyraz, Mevlüt, "Süveyd b. Sâmit'in Hayatı ve Kişiliği", *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi Akademik-Us* 5/2 (2022), 45-58; Kabakçı, Yusuf, *İlk Dönem İslâm Tarihinde Benî Neccâr* (Ankara: Fecr Yayınları, ts.), 24.

⁴² Halebî, Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed, *İnsânü'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn: es-Sîretü'l-Halebiyye* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1400), 2/160.

BİR CÂHİLİYE GERÇEĞİ OLARAK İNTİKAM VE MEDİNE DÖNEMİ İSLAM TOPLUMUNA YANSIMALARI

almasını vasiyet etmişti.⁴³ İlerleyen yıllarda Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmesiyle Mücezzet ve öldürdüğü Süveyd'in oğlu Hâris b. Süveyd de Müslüman olmuşlar ve her ikisi Bedir Savaşı'na katılmışlardı. Hatta Hz. Peygamber Mücezzet'i Âkil b. Ebî Bükeyr'le kardeş yapmıştı.⁴⁴ Uhud günü İslam ordusunun dağılmaya başladığı sıralarda Hâris b. Süveyd, Mücezzet'e arkasından yaklaşıp⁴⁵ kılıçla boynunu vurarak öldürmüştür.⁴⁶ Mücezzet'i Hâris'in değil de kardeşi Cûlas'ın öldürdüğünü söyleyenler⁴⁷ varsa da bu görüş muteber değildir. Mücezzet'in düşman askerlerince değil de Hâris tarafından öldürülmesi Cebrail veya Hubeyb b. İsâf tarafından Hz. Peygamber'e bildirildi.

Olayın bundan sonraki seyri kaynaklarda iki farklı şekilde geçmektedir. Birincisine göre Hz. Peygamber Hâris'i Kubâ'da görünce suçundan dolayı Uveym b. Sâide'ye infaz ettirmiştir.⁴⁸ Diğerine göre ise Hâris irtidat ederek müşriklerle birlikte Mekke'ye kaçmıştı. Hz. Peygamber kardeşi Cûlas'la ona haber gönderdi. Hâris ancak fetih günü geldi, Müslüman olduğunu beyan etti ve infaz edildi.⁴⁹ Bazı tarihçi ve müfessirler "İnandıkten, peygamberin hak olduğuna şehadet ettikten, kendilerine belgeler geldikten sonra inkâr eden bir milleti Allah nasıl doğru yola erdirtir?" mealindeki Âl-i İmrân Sûresi 86. ayetin nüzul sebebi olarak bu olayı göstermişlerdir.⁵⁰

Hadisenin konumuzla ilgili iki önemli vechesi vardır. İlk olarak Süveyd b. Sâmit gibi Câhiliye'de kavmi arasında "kâmil" diye bilinen bir adam dahi öldürülürken şu şekilde vasiyette bulunmasıdır. Zira ifadeler kan davasının dönem itibariyle kadar yaygın ve atalar kültüründe bağlayıcı olduğunu göstermesi bakımından ilginç bir örnektir.

⁴³ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/303-304; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyad Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 1/331.

⁴⁴ Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 3/512.

⁴⁵ Mücezzet b. Ziyâd kaynaklarda kısa boylu, tıknaz ama iyi bir binici ve cesur bir savaşçı olarak tanımlanmıştır. Muhtemelen bu sebeple normal zamanda onunla baş edemeyeceğini düşünen Hâris böyle gafil bir anını gözetmiş olmalıdır; Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh İbn Abdülber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, thk. Ali Muhammed Becavî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1992), 1459; Efendioğlu, Mehmed, "Mücezzet b. Ziyâd", 449.

⁴⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/304; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/332.

⁴⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/275; Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed, *Nesebü Me'ad ve'l-Yemeni'l-kebîr*, thk. Naci Hasan (Beyrut: Mektebetü'l-Nahzatü'l-'Arabiyye, 1988), 1/374. Belâzürî Uhud bahsinde Mücezzet'i Hâris'in, Evsli münafıklar bahsinde ise Cûlas'ın öldürdüğünü aktarmıştır. Münafık konusunda Hâris'i de münafıklar arasında zikretmiş ancak diğer yerlerde bundan hiç bahsetmemiştir.

⁴⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, 305; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/512; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 332.

⁴⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/520-521; Ebü Amr Halîfe b. Hayyât, *et-Tarih*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî (Riyad: Dâru Taybe, 1980), 72; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 4/1459-1461; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1994), 5/59-60; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sasâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1995), 1/671.

⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/521; İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebü Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân, *el-Muharrerü'l-veciz fî tefsiri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Absüsselam Adüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 2001), 1/468; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 4/1461; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/671.

“Ey Hâris! Yaşlansan bile kardeşlerini utandırma sakın;

Onunla karşılaşırsan Cidâre’yi öldür,

Bir de tanıdık tanımadık tüm Benî Avf kabilesini.”⁵¹

Asıl önemli olan ise tüm rivayetlere göre Hâris Kubâ’da veya Mekke’de infazı öncesinde Hz. Peygamber’e suçunu itiraf ederek: “Yâ Rasûlallah! Onu ben öldürdüm ama dinden dönmedim, sadece kendime verdiğim bir sözden dolayı şeytana uydum. Şimdiyse Allah’a ve Rasûlüne tövbe ediyorum. (Beni affederseniz) Onun diyetini veririm, iki ay oruç tutarım, köle azâd ederim, altmış fakiri doyururum” şeklinde aman dilemiştir. Ancak Mücezzer’in çocuklarının da bulunduğu ortamda Hz. Peygamber infazı onaylamıştır.⁵² Kısas ayetinde⁵³ diyet ruhsatı da olmasına rağmen Hz. Peygamber’in infazı tercih etmesinin muhtemel ilk nedeni Mücezzer’in çocuklarını rahatlatıp bu intikam döngüsünü durdurmadır. Böylece bir devlet başkanı, yasa koyucu ve yargının başı olarak kurumsal bir mahiyette suç genel teorisinin özünü oluşturan suçun şahsiliği⁵⁴ ilkesini de uygulayarak başkalarının zarar görmesini engellemiştir. Zaten kısasın bir anlamı da suçluyu takip ederek sürüp gidecek bir ihtilafı kesmektir.⁵⁵ İkincisi tüm toplumu itikadî bir dönüşüme tabi tutarak intikam ve dini tutum arasında negatif ilişkiyi⁵⁶ kuvvetlendirmektir. Üçüncü olarak da merkezî otoriteye alışkın olmayan bir coğrafyada hakların ve mağduriyetlerin devlet güvenesi altında olduğu mesajını vererek bireysel adalet arayışlarını ve Câhiliye kalıntılarını ortadan kaldırmaktır.

3.2. Mikyâs b. Sübâbe’nin İntikamı

Hâşim b. Subâbe b. Hazen el-Kelbî Müslüman olmuş ve hicretin beşinci yılında gerçekleşen Müreysî (Benî Müstalik) Gazvesi’ne katılmıştı. Müslümanlar bu gazvede sadece bir şehit vermişlerdi ki o da Hâşim’di. Onu Ubâde b. Sâmit’in kabilesinden Evs isimli⁵⁷ Müslüman bir asker düşman zannederek hatâen öldürmüştü. Bu durumun

⁵¹ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/306; Belâzürî, *Ensâbü’l-’eşrâf*, /333.

⁵² Vâkıdî, *Megâzî*, 1/305; Belâzürî, *Ensâbü’l-’eşrâf*, /332.

⁵³ Bakara 2/178. “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kısas size gerekli kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ancak her kime, kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyetle uymalı ve diyeti ona güzellikle ödemelidir. Bu, rabbinizden bir hafifletme, bir rahmettir. Bundan sonra kim haddi aşarsa ona elem verici bir azap vardır.”

⁵⁴ Dağcı, Şamil, “Kan Davası ve Namus Cinayetleri”, 118, 129. Detaylı bilgi için bk. Canoğlu, Veysel Candan, *Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği İlkesi* (Ankara: Adalet Yayınları, 2022).

⁵⁵ Karaman, Hayrettin vd, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 1/266.

⁵⁶ Demirci, Aslınur, *Affetme İntikam ve Dinî Tutum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 90.

⁵⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, 408. Vâkıdî dışındaki kaynaklar Hâşim’i öldüren kişinin ismini vermemişlerdir. Vâkıdî ayrıca “denildiğine göre onu Benî Amr b. Avf kabilesinden bir adam öldürdü” diyerek kesin olmayan bir ihtimalden daha bahsetmiştir.

BİR CÂHİLİYE GERÇEĞİ OLARAK İNTİKAM VE MEDİNE DÖNEMİ İSLAM TOPLUMUNA YANSIMALARI

yaşanmasında muhtemelen Vakıdî'nin bahsettiği şiddetli rüzgâr ve toz etkili olmuştur.⁵⁸ Daha sonra kardeşinin akıbetini öğrenen Mikyes b. Subâbe Mekke'den Medine'ye geldi, Müslüman oldu ve Hz. Peygamber'den kardeşinin diyetini talep etti. Hz. Peygamber talebini haklı bulup diyetin ödenmesini emretti. Bir müddet Medine'de kalan Mikyes bir fırsatını bulup kardeşinin katilini öldürdü ve irtidat ederek Mekke'ye kaçtı. Ayrıca yaptığıyla övünerek şöyle bir şiir şöyledi:

Canıma deşsin, uzandı ya boylu boyunca yere,

Şah damarının kanı da elbisesine bulaşmış,

İntikamımı kısasla aldım, bedelini ödettim,

Tepelerde oturan Neccaroğullarına,

Çözdüm intikam (işimi) böylece, aldım öcümü,

*İslam'dan da ilk dönen ben oldum.*⁵⁹

Hiz. Peygamber Mekke'nin fethedildiği gün genel af ilan etmekle beraber sekizi erkek dördü kadın olmak üzere az sayıda kişi hakkında iman-küfür yüzünden değil; daha önce işledikleri kişisel suçlardan dolayı "kim görürse öldürsün" diye emir vermişti. Bazı kaynaklarda geçtiği şekliyle "Kâbe örtüsüne sarılı bulunsalar bile infaz edilecekler"⁶⁰ dediği kişilerden birisi de Mikyes b. Subâbe'dir. Mikyes fethe direnmek için silahlanıp sokağa çıkarak şöyle meydan okumuştı:

Muhammed daha (Mekke'ye) girmeden,

Vuruşur, testiden su akar gibi (kan akıtırız).

Fakat işler umduğu gibi gitmeyip Müslümanlar ciddi bir direnişle karşılaşmadan şehre hâkim olunca anne tarafından akrabaları Benî Sehlilerin yanında bulunan Mikyes muhtemelen moral bulmak için içki içip sarhoş olmuştu. Nümeyle b. Abdullah el-Kinânî onun nerede olduğunu öğrendi ve ona seslendi. Sarhoş olarak dışarı çıkan Mikyes yine şiirler okumaya başlasa da Nümeyle kılıcıyla saldırarak onu öldürdü.⁶¹

Mikyes'in durumu Hâris'ten farklıdır. Zira Hâris intikam cinayeti işlemiş ama nefesine yenildiğini itiraf ederek mürted olmadığını söylemişti. Mikyes ise Medine'ye gelip

⁵⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, 408.

⁵⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/407-408; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/293; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/358-359; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Târihu Taberî Târihu'r-Rusul ve'l-mülâk* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif bi-Mısır, 1960), 2/604; Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (yy.: Dâru Hicr, 1997), 6/173-174.

⁶⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih*, 2/123; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/173.

⁶¹ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/408; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/293; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/359; Taberî, *Târihu Taberî*, 2/609; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih*, 2/124; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/530.

Müslüman olduğu beyan etmiş, İslam Hukukuna göre diyete razı olmuş fakat daha ilk fırsatta cinayet işleyip Mekke'ye kaçmıştı. Dahası cinayetiyle ve "İslam'dan ilk irtidat eden kişi" olmakla övünmüştü. Ayrıca fetih günü Müslümanlara direnmeyi seçmişti. Hâlbuki Hz. Peygamber Mekke'ye girerken on iki kişi için ölüm emri vermiş ancak o gün bir şekilde kaçan veya saklananlardan bilahare gelip özür dileyenleri affetmişti.

3.3. Amr b. Ümeyye'nin İntikamı

Hz. Peygamber'in hicrî dördüncü yılın Safer ayında Benî Âmir kabilesine gönderdiği kırk veya yetmiş kişilik heyeti Âmir b. Tufeyl Bi'rîmaûne delilen yerde katletmiş, içlerinden sadece Amr b. Ümeyye'yi annesine verdiği sözden ötürü azâd ederek serbest bırakmıştı. Amr Medine'ye dönüş yolunda Karkaratülküdr mevkiinde (Vâkıdî'ye göre Kanat Vadisi'nde) arkadaşlarını şehit eden kabileden olan, fakat Hz. Peygamber'in daha önce kendilerine eman verdiği iki kişiyle karşılaşmış ve uyudukları sırada intikam amacıyla onları öldürmüştü. Medine'ye varınca da bizzat kendisi durumu Hz. Peygamber'e haber verdi. Hz. Peygamber "Kötü birşey yapmışsın, onlar bizim emanımız altındaydılar, bu yüzden onların diyetlerini ödeyeceğim" dedi ve öyle de yaptı.⁶²

Görüldüğü üzere Bi'rîmaûne'de yaşanan olayın vahametinden olsa gerek Hz. Peygamber Amr'ı cezalandırmamış ancak yaptığıının çok yanlış olduğunu beyan etmişti. Zira yukarıda bahsedilen suçun şahsiliği ilkesi ve zimmet hukuku gereği ne kadar vahşice de olsa bir suçun cezası ancak işleyenlere kesilmeli ve suçluları cezalandırmakla görevli yargı aynı zamanda masumların haklarını da korumalıydı.

3.4. Mekke Fethinde Sa'd b. Ubâde'nin İntikam İçerikli Sözleri

Mekke fethinde İslam ordusu dört koldan şehre girmişti. Bunlardan birinin komutanı da Ensar'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. Ubâde idi. Sa'd şehre girerken "Bugün savaş günüdür, bugün haramlar helal olur, bugün Allah Kureyş'i zelil etmiştir" gibi sözler söylemişti. Zira Kureyş'in sebep olduğu Bedir ve Uhud Savaşlarında Sa'd'ın kabilesi Hazrec'ten onlarca kişi şehit olmuş ayrıca Sa'd ikinci Akabe Biatı'ndan sonra Medine'ye dönerken Hazrec'in ileri gelenlerinden biri olduğu halde Kureyşlilerce yakalanıp işkence görmüş, bu durumdan ancak dostu Mut'im b. Adiy sayesinde kurtulabilmişti.⁶³ Bu sözler Hz. Peygamber'e ulaşınca (Vakidî bunları Hz. Peygamber'e Ebû Süfyân'ın ulaştırdığını söylemiş, İbn Hişâm ise herhangi bir isim vermemiştir) O, "Bugün merhamet günüdür" demiş ve Ensar'ın sancağının Sa'd'dan alınıp oğlu Kays'a verilmesini emretmişti.⁶⁴ Böylece muhtemel kavga veya intikamları engellemişti. Bunu yaparken de nebevî hassasiyetle davranarak sancağı babadan oğluna vererek Akabe Biatları sürecinden itibaren İslam'a ve Müslümanlara büyük faydaları dokunmuş olan ve Hazrec'in liderlerinden olan Sa'd b. Ubâde'yi de rencide etmemişti.

⁶² Vâkıdî, *Megâzî*, 1/351-352; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/186; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/530.

⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/449; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/190; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/254.

⁶⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, 3/821; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/406.

3.5. Benî Cezîme Olayı

Hiz. Peygamber Mekke'yi fethettikten sonra civar kabileleri İslam'a davet amacıyla muhtelif seriyeler göndermiş; bu maksatla Hâlid b. Velid komutasında ensar, muhacir ve Benî Süleym mensuplarından müteşekkil yaklaşık 350 kişilik bir orduyu da Mekke'nin güneyinde Gumeysa bölgesinde yer alan Benî Cezîme kabilesine göndermişti. Olayı detaylı bir şekilde aktaran Vakıdî, Hâlid'in savaşçı olarak değil bilakis davetçi olarak gönderildiğini belirtmiştir. Hâlid hedefine ulaştığında Benî Cezîme'nin silahlı olduklarını görmüş ve onları silahlarını bırakıp Müslüman olmaya çağırmıştı. Cezîmeliler aralarında kan davası bulunan başkaca hasımlarından dolayı silahlı olduklarını, zaten Müslüman olduklarını ve mescitleri bulunduğunu beyanla silahlarını bırakmada isteksiz davranmışlarsa da nihayetinde emredileni yapmışlardı. Hâlid b. Velid muhataplarının sözlerinin samimiyetine inanmayarak onları tutuklatıp ellerini boyunlarına bağlatarak esir almış, ertesi sabah da askerine esirleri öldürmelerini emretmişti. Ensar ve muhacire mensup askerler Benî Cezîme'nin Müslüman olduğunu söyleyerek emre uymamışlar fakat Benî Cezîme'yle daha önceden savaşmış olan Benî Süleymlî askerler otuz kadar kişiyi öldürmüşlerdi. Ordu Hiz. Peygamber'in yanına geldiğinde Abdurrahmân b. Avf ile Hâlid b. Velid arasında bu olaydan ötürü tartışma yaşanmıştır. Abdurrahman, Hâlid'i Benî Cezîme'yi Müslüman oldukları halde öldürdüğü için kınayıp suçlayınca Hâlid onları Abdurrahman'ın babası Avf'in intikamını almak için öldürdüğünü söylemişti. Abdurrahman b. Avf buna gerek olmadığını zira babasının intikamını Câhiliyede kendisinin aldığını hatta şahitleri olduğunu, böyle olmasa bile Câhiliye'den kalma bir olaydan dolayı Müslüman bir kavmin öldürülemeyeceğini, Hâlid'in onları babası için değil kendi amcası Fâkih b. Muğire'nin intikamı için öldürdüğünü söylemiştir. Geçmişte Hâlid'in amcası Fâkih, Abdurrahman ve babası Avf, Hiz. Osman'la babası Affân, Yemen dönüşü Benî Cezîme'den bir adamın saldırısına uğramışlar ve Fâkih'le Avf öldürülmüş, Abdurrahman da sonrasında babasının katilini öldürmüştür. Olayın şahidi Hiz. Osman'dır. Olayı haber alan Hiz. Peygamber bu duruma çok üzülmüş, ellerini iyice kaldırarak Hâlid'in yaptığından Allah'a sığındığını ifade etmiştir. Hâlid'i kınamış ve ona tavır almıştır. Ayrıca borç para bularak hemen Hiz. Ali'yi Benî Cezîme'ye göndermiş ve öldürülenlerin diyetlerini ve köpeklerin kırılan su kabına kadar diğer tüm zararları ödemiştir.⁶⁵

Bu olayda Hâlid b. Velid'in şahsi, Benî Süleymlî askerlerin ise kabile kaynaklı intikam sâikiyle hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Hâlid'in yaptığına bir iletişim kazası olduğu yorumları⁶⁶ yapılsa da Vakıdî ve İbn Hişâm'ın uzun anlatılarında Abdurrahman b. Avf ve Hiz. Ömer gibi sahabîlerin de Hâlid'i kınadıkları, neticede Hâlid'in kendi hatasını kabul ve tevbe ettiği görülmektedir. Muhammed Hamîdullah, Hâlid'in bu hareketini yanlış anlamaya ve tebliğ hususunda özel olarak yetiştirilmediği için asker hissiyatıyla hareket

⁶⁵ Vakıdî, *Megâzî*, 3/875-883; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/428-432; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/136-137; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/381-382.

⁶⁶ Özeydin, Abdülkerî, "Benî Cezîme b. Âmir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/508.

etmesine bağlamıştır.⁶⁷ Hz. Peygamber Hâlid b. Velid'i cezalandırmasa da yaptığından dolayı kızmış ve kınamış, bu hataya ortak olmaktan Allah'a sığınmış ve Hz. Ali vasıtasıyla olaya hızlıca müdahale ederek diyetleri ziyadesiyle ödemiş, böylece Cezîmeliler'in gönüllerini alarak olayın büyümesini önlemiştir. Burada dikkat çeken bir başka hususta Ensar ve Muhacirlerden oluşan askerlerin Müslüman ferasetiyle davranarak komutanın emrine rağmen bu suça ortak olmamalarıdır.

3.6. Müslümanların İntikam Amaçlı Öldürülmeleri

Buraya kadar Müslümanların faili/katili oldukları bazı intikam hadiselerinden bahsedilmiştir. Hicret sonrası süreçte bunun yanı sıra bir de Müslümanların mağduru oldukları intikam olayları yaşanmıştır. Bu konudaki en bariz örnek hiç şüphesiz Bedir Savaşı'nda öldürülen müşrik yakınlarının intikam hırslarıdır. Bedir Savaşı'nda 70 kadar Kureyşli müşrik öldürülmüştü. Bunlar arasında Utbe b. Rebîa Tuayme b. Adî, Ümeyye b. Halef, Ebû Cehil gibi kabilenin ileri gelen isimleri de vardı. İlerleyen zamanda cereyan eden Uhud Savaşı da dâhil birçok hadise Bedir'in öcünü içermektedir. Ancak burada savaşın kendisinden değil kişisel intikam arayışlarından bahsedilecektir.

Bedir Savaşı sonrasında Ebû Süfyân Hz. Muhammed'le savaşıp öcünü alıncaya kadar güzel koku sürünmemeye ve yıkanmamaya yemin etmişti. Bu sebeple kısa süre sonra 200 atlı askerle Medine'ye geldi, Yahudi liderlerinden Huyey b. Ahtab'dan yüz bulamayınca Sellam b. Mişkem'le görüştü. Müslümanlara top yekûn saldırmayı göze alamayınca Ensar'dan kaynaklarda isimleri zikredilmeyen tarlasında çalışan birini ve işçisini öldürmüş, ekinlerini ateşe vermişti. Hz. Peygamber durumu haber alıp peşine düşünce de aceleyle Mekke'ye kaçmıştı.⁶⁸ Böylece iki ensarî hiç suçları olmadığı halde Ebû Süfyân'ın intikam yemininin ilk kurbanları olmuşlardı.

Sevik Gazvesi sadece Ebû Süfyân'ın yeminini yerine getirmesine vesile olmuş ama Bedir'in öcü alınmamıştı. Bu sebeple başta Bedir'de babasını, amcasını ve erkek kardeşini kaybeden Ebû Süfyân'ın karısı Hind olmak üzere birçok Kureyşli intikamları alıncaya kadar ağlamamaya, güzel kokular sürünmemeye ve kocasına yaklaşmamaya ant içmiştir.⁶⁹ Yine babasını kaybeden İkrime b. Ebû Cehil, babasını kaybeden Safvân b. Ümeyye, amcasını kaybeden Cübeyr b. Mut'im, ağabeyini kaybeden Übey b. Halef gibi isimler de hususî intikam peşine düşenlerdendir. Oryantalist Watt'a göre Uhud Savaşı'na katılan Kureyşlilerin büyük çoğunluğun asıl amacı Bedir'de kaybettikleri akrabalarının intikamını almaktır.⁷⁰ En çok intikam alınmak istenen kişiler Hz. Peygamber, Hz. Hamza ve Hz. Ali'dir. Abdullah b. Şihab, Utbe b. Ebi Vakkas, İbn Kamie ve Übey b. Halef bizzat Hz.

⁶⁷ Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, 283., 480.

⁶⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Medenî İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Süheyl Zükkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978), 310; Vâkıdî, *Megâzî*, 1/181; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/44; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/27; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/310.

⁶⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/152.

⁷⁰ Watt, William Montgomery, *Muhammad At Medina*, 28.

BİR CÂHİLİYE GERÇEĞİ OLARAK İNTİKAM VE MEDİNE DÖNEMİ İSLAM TOPLUMUNA

YANSIMALARI

Peygamber'i öldürmek istiyorlardı.⁷¹ Hz. Peygamber, başından, yüzünden ve dizlerinden yaralansa da kurtulmayı başardı. Hz. Ali Uhud'dan salimen kurtulmayı başardı. Fakat Hamza Benî Nevfel'den Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşi tarafından azâd edilmek vaadiyle şehit edilmişti.⁷² Ayrıca babasının başında durup mani olduğu Hanzale b. Ebû Âmir dışındaki tüm şehitlere intikam alameti olarak müsle yapılmıştı.⁷³

Müslümanlara karşı planlı olarak gerçekleştirilen bir başka intikam da Reci' Vak'asıdır. Uhud Savaşı'ndan sonraki günlerde Hüzeyl'in bir kolu olan Benî Lihyân lideri Hâlid b. Süfyân Medine'ye saldırı hazırlığı yaptığı için Hz. Peygamber'in emriyle Abdullah b. Üneys el-Cühenî tarafından öldürülmüştü. Böylece Müslümanlara karşı düşmanlıkları daha artan Benî Lihyân akrabaları olan Adal ve Kâre kabileleriyle işbirliği yaparak bir intikam planı hazırladılar. Plan gereğince Adal ve Kâre'den bir heyet Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'den kendilerine İslam'ı öğretecek davetçiler talep etmişlerdi. Asıl niyetleri ise davetçi gruptan bir kısmını Hâlid'in intikamını için öldürmek bir kısmını da Kureyş'e satmaktı. Hz. Peygamber Medine'ye gelerek Müslüman olduklarını beyan eden bu kabilelere Mersed b. Ebû Mersed'in veya Âsım b. Sâbit başkanlığında Hubeyb b. Adî, Zeyd b. Desine, Abdullah b. Târik, Hâlid b. Bükeyr, ve Muattib b. Ubeyd'in dâhil olduğu yedi (veya on) kişilik bir davetçi grubu gönderdi. Reci' Kuyusu civarında pusuya düşürülen gruptan Mersed, Âsım, Muattib ve Hâlid şehit edildi; Hubeyb, Zeyd ve Abdullah da Kureyş'e satılmak üzere tutuklandı. Bilahare ellerini çözmeyi başaran Abdullah vurularak şehid oldu. Mekke'ye götürülen Hubeyb Bedir'de öldürülen Ukbe b. Hâris'in, Zeyd ise Ümeyye b. Halef'in yakınlarıncı satın alınarak, kollarından ağaçlara bağlanıp ok, taş ve sopalarla vahşice katledildiler.⁷⁴

Sonuç

İntikam tarih boyunca dünyanın her tarafında yaygın olmakla beraber merkezi bir otoritenin olmadığı ve kabileciliğin temel düstur olduğu Câhiliye toplumunda vazgeçilmez bir cezalandırma yöntemi olmuştur. Böylece bir kabile şemsiyesi altında ve aynı zamanda kabilesi uğruna yaşayan mensuplar kolay kolay kendi kabilesinden birini öldüremeyeceği gibi öldürülen bir akrabası için de gerektiğinde canı pahasına her türlü fedakârlığı göze almışlardır. Hz. Peygamber'in risaletinin Mekke döneminde Müslümanları ilgilendiren bir intikam hadisesi cereyan etmemiştir. Zira sadece Yâsir ve hanımı Sümeyye şehit edilmişti. Bu süreçte Müslümanların şehir yönetiminde bir yetkileri olmadığından suçluları cezalandırma gibi bir durum olmamış ayrıca Yâsir ailesi mevlâ statüsünde olduğundan haklarını arayacak bir yakınları da bulunmuyordu. Medine'ye hicretle birlikte Müslüman toplum cemaatten devlete geçtiği, Hz. Peygamber

⁷¹ Vâkıdî, *Megâzî*, 243-244.

⁷² Vâkıdî, *Megâzî*, 1/285-286; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/69-70; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/40; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/322.

⁷³ Vâkıdî, *Megâzî*, 274.

⁷⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, 354-362; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 169-175; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 375-376; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Reci' Vak'ası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/510-511.

de artık aynı zamanda bir devlet başkanı olduğu için hakların devlet başkanı olarak kendi güvencesi altında olduğu sosyal bir hukuk devleti oluşturmak istemiştir. Ensar-muhacir kardeşliğinin gerçekleştirilmesiyle asabiyyetten ümmet kardeşliğine geçilmiş, devamında Medine Vesikası'yla şehrin Müslüman olmayan unsurları bu yapıya dâhil edilerek bir çeşit üniter devlet tesis edilmiştir. Böylece kişilerin hayat hakkı devlet güvencesi altına alınmıştır. Bu suretle aslında ciddi bir yük, ağır bir sorumluluk ve icabında ayıplanma sebebi olan intikam alma mesuliyeti akraba ve kabile mensuplarından alınıp hukukî zeminde cezalandırma suretiyle merkezi yönetime geçmiştir. Zira Hz. Peygamber artık sadece yasa koyucu değil, uygulayıcı (yürütmenin başı) ve gerekli durumlarda yargıçtır.

Ancak Hz. Peygamber'in tüm bu hukuki icraatlarına rağmen yine de bazılarının sebebi hicret öncesine dayanan Müslümanların sorumlu olduğu intikam vakaları yaşanmıştır. Burada dikkat çekici bir husus olayların çoğunda bu kişilerin yeni ya da birkaç yıllık Müslüman olmalarıdır. İçlerinde Bedir ashabından kimseler de olsa bu durum onların henüz İslam'ı içselleştiremediklerinin bir göstergesidir. Nitekim Benî Cezîme örneğinde olduğu gibi kıdemli Müslümanların dirayetli davranışları da bu görüşü desteklemektedir. Hz. Peygamber Müslümanların taammüden işledikleri intikam cinayetlerinde kısas uygularken sefer, savaş ve saldırı gibi durumlarda suçluları yaptıklarından dolayı kınayıp tavır almış ama ceza olarak diyeti tercih etmiştir. Diyetleri de bizzat kendisi takip etmiştir. Böylece Müslümanları hatalarını kabule teşvik ederek, Câhiliye'de ayıp karşılanan diyeti bir cezalandırma yöntemi olarak yerleştirmek istemiştir. Şahsi meselelerinde asla intikam gütmeyen Hz. Peygamber kamu hukukunda taviz vermemiştir. Sadece kural koymakla kalmamış Mekke'nin fethinde genel af ilan ettiği gibi o günkü zafer konuşmasında ve Vedâ haccındaki tüm Müslümanlara vasiyet niteliğindeki hutbesinde bu kötü âdete vurgu yaparak Câhiliye intikamının ayaklarının altında olduğunu beyan etmiştir. Daha önceki vaziyet düşünüldüğünde on yıl gibi kısa bir sürede Hz. Peygamber'in uygulamalarının dönüştürücü etkisi daha iyi anlaşılacaktır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Yusuf Kabakcı

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

BİR CÂHİLİYE GERÇEĞİ OLARAK İNTİKAM VE MEDİNE DÖNEMİ İSLAM TOPLUMUNA YANSIMALARI

Kaynakça

- Kur'ân-ı Kerim
- Altuntaş, Hacı Mehmet. *Câhiliye'de ve Hz. Peygamber Zamanında Kan Davası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Bacon, Francis. *The Essays of Francis Bacon*. ed. Clark Sutherland Northup. Boston: The Riversde Press, 1907.
- Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ. *Ensâbü'l-êsrâf*. thk. Süheyl Zekkâr, Riyad Ziriklî. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî târîhi'l-'Arabi kable'l-İslâm*. 10 Cilt. Beyrut, 2. Basım, 1993.
- Çağatay, Neş'et. *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3.Baskı, ts.
- Çağrı, Mustafa. "İntikam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/356-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Dağcı, Şamil. "Din ve Gelenek". *Kandavası ve Namus Cinayetlerinin Töre İle İlişkisi ve İslam Ceza Hukuku Bakımından Analisi*. 101-136. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Demircan, Adnan. "İslâm Tarihinin İlk Döneminde Suikastlar ve Darbeler". *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi* 2 (2016), 12-23.
- Demirci, Aslınur. *Affetme İntikam ve Dinî Tutum Arasındaki ilişkinin İncelenmesi*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Efendioğlu, Mehmed. "Mücezzer b. Ziyâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 449. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb. *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 4. Baskı., 2009.
- ez-Zevzenî, Hüseyin b. Ahmed. *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'a*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2024.
- Goranson, Richard, Stuckless, Noreen. "The Vengeance Scale: Development of a Measure of Attitudes Toward Revenge". *Journal of Social Behaviour and Personality* 7/1 (1992), 25-42.
- Günindi, Ali. *Türk Ceza Kanununda Kan Gütme Saiki ile Adam Öldürme*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Halebî, Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed. *nsânü'l-'uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn: es-Sîretü'l- Halebiyye*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1400.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr. *et-Tarih*. thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî. Riyad: Dâru Taybe, 1980.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 5. Basım, 1993.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh. *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*. thk. Ali Muhammed Becavî. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî. *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becavî. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992.
- İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsiri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Absüsselam Adüşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyizi's-sasâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1995.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik el-Himyerî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekâ vd. 2 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1955.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Medenî. *Sîretu İbn İshâk*. thk. Süheyl Zükkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 22 Cilt. yy.: Dâru Hicr, 1. Basım, 1997.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. 55 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, t.y.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebir - Muhammed Ahmed Hasbullah. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî. *el-Kâmil fî't-tarih*. thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî. 11 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 4. Basım, 2003.

- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1994.
- Kabakcı, Yusuf. *İlk Dönem İslâm Tarihinde Benî Neccâr*. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tfsir*. 6 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı., 2006.
- Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed. *Nesebü Me'ad ve'l-Yemeni'l-kebîr*. thk. Naci Hasan. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Nahzatü'l-'Arabiyye, 1. Basım, 1988.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Reci' Vak'ası". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/510-511. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Maercker, Andreas, Gabler, Ira. *Revenge After Trauma: Theoretical Outline*. ed. Linden Maercker, Andreas Michael. Vienna: Springer, 2011.
- Mes'ûdî, Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî. *Mürücü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher*. thk. Kemal Hasan Mer'î. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 2005.
- Özaydın, Abdülkerî. "Benî Cezîme b. Âmir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/508. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özbozdağlı, Özer. "Osmanlı Hükümetinin Kosova Arnavutları Arasındaki Kan Davalarına Çözüm Bulma Çabaları 1908-1912". *Belleken* 82/295 (Aralık 2018), 979-1012.
- Özdemir, Faruk. "Tematik ve Bağlamsal Açıdan Kur'an'da İntikam Kavramı". *Amasya İlahiyat Dergisi* 7 (Aralık 2016), 67-100.
- Semhûdî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh. *Vefâ'ü'l-vefâ bi ahhbâri dâri'l-Mustafâ*. thk. Hâlid Abdülğani Mahfûz. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye, 2006.
- Şimşir, Mehmet. *Hız Peygamber Döneminde Suikastler*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2018.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târihu Taberî Târihu'r-Rusul ve'l-mülûk*. 11 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ma'ârifî bi-Mısır, 1960.
- Türk Hukuk Kurumu. *Türk Hukuk Lûgatı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 3. Baskı., 1991.
- Türkiye Barolar Birliği. *Kan Davası Seminer Çalışması*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1975.
- Uztuğ, Ferruh, Çınar, Naim. "Tüketicilerin Yaşadıkları Olumsuz Satın Alma Deneyimlerine Tepkileri: İntikam mı, Misilleme mi?" *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 3/2 (Eylül 2015), 40-56.
- Vâkıdî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Kitabü'l-Megâzî*. thk. Marshden Cons. 3 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.
- Watt, William Montgomery. *Muhammad At Medina*. Oxford: Oxford University Press, 1956.
- Ysseldyk, Renate L. "Dispositions Toward Forgiveness and Revenge in Relation to Coping Styles and Psychological Well-being". Ottawa Carleton University, Doktora Tezi, 2005.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. İbrahim et-Terzî. Kuveyt: Matbaatü Hukûmeti'l-Kuveyt, 1972.